

TELEVÍZIÓ

A ZÁRKA

Azt már megszoktuk végre, hogy az 1848—49-es szabadságharc hőseinek, vagy néha még a polgári liberális vagy radikális lázadóknak, a monarchia rendjét megreformálni akaró mozgalmak tagjainak — ha színpadon, ha filmben, könyvben ábrázolják őket — volt magánéletük is. Illyés Gyula Kosuth-ábrázolása, vagy Féja Géza idős, visegrádi Görgeyje segít megérteni a teljes embert; azaz azt a küzdő férfit, aki a közéleti küzdelem közepette is

együttél — hogy is lehetne másként! — magángondjaival, érzelmeivel, rokonszenveivel és ellenszenveivel, emberi hibáival is. Nyilván a történelmi közelség az egyik oka, hogy ha a munkásmozgalom, a kommunista mozgalom vezető alakjai vagy akárcsak közkatonái feltűnnek az irodalmi művekben, sokkal inkább szobortalapzatról éppen lelépett, szögletesen mozgó, szinte csak szemínáriumi szöveget felmondó alakok, mintsem életteli, érzelemgazdag

másai a tegnapi vezetőknél és harcosoknak.

Amikor *A zárka* című tévéfilm (Hollós Ervin dokumentumregénye alapján a forgatókönyvet Hámosi Ottó írta, Rényi Tamás rendezte) majd kilencvenöt percén át a képernyő előtt ültem, ez a gondolat is felvillant bennem. Talán azért, mert a mű hitelének, valóság-fedezetének fontos eleme az a vékony, de tisztességgel végigkísért szál, amely a főhős fiatalalember (Gáti Oszkár alakította elhíhetetlen erővel, néhol kiválóan) és a párt ifjúmunkás-mozgalmában is tevékenykedő munkáslány (Sziertes Ági formálta meg szerencsésen alakját) közelkerülését és elválását ábrázolja.

A zárka a magyar kommunista mozgalom egy viszonylag kevésbé ismert szakaszát, az

Koncz Gábor, Kertész Péter és Gáti Oszkár (Szomszéd András felvétele)

1940—43-ban működött Deák György-féle kommunista csoport tevékenységének történetét eleveníti fel. Fájó igazság, de igazság, hogy a ma harminc-negyvenévesek még a KMP harcairól is alig valamit tudnak — hát még egy olyan kommunista csoport küzdelméről, amely kereste, de hiába kereste a kapcsolatot a föld alá szorított párttal.

Hollós Ervin és a forгатokönyvíró, Hámori Ottó éppen ezt a többször is megismételt kapcsolatkeresési kísérletet állította a mű középpontjába. Ez a tévéjáték fő vonala, ezt a kapcsolatkeresést mutatja meg a maga bonyolult, néha kegyetlen ellentmondásokat is felvillanó valóságában. Ennek a kapcsolat-problémának továbbfejlődése az a zárkabeli jelenet, amelyben a párt két tagja közli az illegális párttól függetlenül földalatti kommunista szervezetet létrehozó és vezető (közben halálraítélt) főhőssel, hogy a párt felvette tagjai sorába. A film zárójelene — a párt segítségével megszöktetett fiatal férfi egyszer legalább még látni akarja a leányt, a lépcsőházi feljárat aljából meglesni hát — talán éppen az adott időben és a börtönből megszöktetett kommunista körülményei között valószínűtlen voltáért emlékeztet a kapcsolat-probléma lényegére, a konspiráció fontosságára.

Egy röpcédula-akció után a főhős elindul. Egyedül ballag, megy, fut a kopott külvárosi házfalak mellett: üres utcákon át, társak nél-

kül, a város, az ország, a társadalom még jelzésekben sincs jelen, mellette vagy mögötte az úton. Mások is felvillan a képekben hasonló üres város, üres világ jelzése: a sikerült szökés után a ládából kibúvó, a kocsirol leugró főhős néptelen utcán, vidéken indul el a bérházudvar felé, hogy a leányt mégegyszer láthassa. Ezek a jelenetek — gondolom jelképek is.

Hányszoros illegálitást okozta ezt az elszigeteltséget! A tévénezők többsége alig ismeri még irodalmi művekből is a szociáldemokrata ifjúsági szervezetekben dolgozó kommunisták harcának nehéz körülményeit. Kevesen gondolnak arra, hogy akkor, amikor a horthysta rendőrség-csendőrség teljes apparátusát elsősorban a kommunisták üldözésére vetették be, a hivatalos szociáldemokrata vonal, a vezetőség tagjainak többsége is élesen szembenállt a kommunistákkal. Föld alatt kellett dolgozni a hatóságok miatt, és jéjve az SZDP miatt... Ez kétszeres illegálitást jelentett — és *A zárka* kommunista szervezetének a kétszeres illegálitás védőburkán kellett volna áthatolnia, hogy megtalálja az összeköttetést a párt harcosait, szervezetével.

A zárka főhősének (és az általa irányított szervezetnek) elszigeteltségét mindez megmagyarázza; de nem ment fel a gondolkodás, a töprengés alól: vajon meddig volt indokolt a gyanakvás, hol zárta politikai zsákutcává az utat? (Mindenesetre *A zárka*

szereplőinek helyzete világosabb, érthetőbb lenne, ha a történet mögött láthatnánk az akkori magyar társadalom szerkezetét, az osztályok, rétegek valódi mozgását.)

Mindez történelem és legfeljebb csak háttéranyagként, építőelemként használható fel irodalmi műben, filmben, tévéjátékban, ahol a cselekmény útját kell az adott történelmi-politikai közegben követni, ahol emberi érzelmek, szándékok és a megvalósításukért vívott harcok őszinte és sokrétű ábrázolása az alkotók feladata. *A zárka* éppen itt lép előre a szokványos, a már sablonná merevült ábrázolás tegnapjából. Nem voltak ugyanis sohasem egyforma anyagból és azonos formákba öntött harcosok az illegális kommunista mozgalom történetében sem. *A zárka* alkotógárdája úgy akarta életre hívni ezeket a hősöket a történetét, hogy a szabványfigurák helyett erényekkel és helytállással, de hibákkal és gyengeségekkel is együttélő, s mindennek előtt valódi érzelmekkel, szenvedélyekkel árnyalt emberekként lássuk őket.

Rényi Tamás értő társakat talált a szereplőkben. A már említett Gáti Oszkár és Szirtes Ági mellett feltétlenül az igaz elismerés hangján kell beszélni Benze Ferenc, Kertész Péter és Koncz Gábor alakításáról. Bujtor István (egy horthysta nyomozó tiszt szerepében) a hűvös szenvetelenséggel jellemez — kiválóan.

GÁRDOS MIKLÓS